

Posudek na diplomovou práci P. Tomáše Enderleho

Pojetí jistoty u L. Wittgensteina

Námětem práce je jeden z ústředních epistemologických pojmů „jistota“, který je zkoumán v kontextu díla L. Wittgensteina. Volba tématu je řádně a srozumitelně vysvětlena, struktura práce je promyšleně koncipovaná, autor prokázal, že si dostatečně osvojil „řemeslo vědecké práce“ (způsob citování, seznam literatury, práce s prameny i se sekundární literaturou). V textu se sice vyskytuje nemálo překlepů, ale ze stylistického i gramatického hlediska je práce v porovnání s ostatními diplomovými pracemi spíše nadstandardní. Na druhou stranu však rušivě a rozpaky leckdy působí autorův poněkud teatrální způsob vyjadřování.

Text je rozdělen do tří hlavních myšlenkových částí. V první je čtenář seznámen s širším kontextem Wittgensteinových úvah o jistotě, v němž hrají klíčovou roli práce G. E Moora. Na závěr tohoto oddílu je připojen (snad až příliš) stručný glosář vysvětlující význam základních pojmů, s nimiž se v dalším textu setkáváme. K tomuto oddílu nemám výhrad.

Ve druhé části se autor zabývá Wittgensteinovým pojetím jistoty. V tomto ohledu je jistota podstatně spojena s metaforou „pantu“, jisté je to, kolem čeho se „otáčí“ naše poznání, řečové hry či život sám. Autor panty v několika bodech vymezuje (s. 34) jako nepochybné, zakládající, neempirické, gramatické, nevýslovné, žité a rozděluje je z hlediska jejich původu do dvou skupin: na instinktivní a naučené (s. 34). Dále však – pro mě překvapivě – tvrdí, že instinktivní panty „spíše patří k naší lidské před-racionální výbavě“. Této formulaci nerozumím, a proto navrhuji, aby se autor v diskusi pokusil ony instinktivní panty ještě jednou vymezit a ukázat jejich rozdíl od pantů naučených. Zdá se mi, že panty prvního typu – „existují jiní lidé“ či „moje slova něco znamenají“, se učím tímtež způsobem jako panty druhého typu „přenášením knih se učím, že knihy existují“. Mám za to, že i panty prvního typu jsou „racionální“. Každopádně rozdíl obou typů pantů mi není jasný.

Ve třetí části se autor jako „člen katolické církve“ snaží posoudit dosažené závěry pomocí kritérií, které na jistotu a filosofii klade v encyklice *Fides et Ratio* sv. Jan Pavel II. Po shrnutí základních požadavků pontifika posuzuje v jejich světle odkaz Wittgensteinův. Ke cti autora budiž řečeno, že se rozhodl postupovat samostatně, neboť žádnou „seriozní“ literaturu věnovanou této komparaci konec konců stejně neobjevil. Wittgenstein obstojí před prvním požadavkem Jana Pavla II. „zaměření poznání k pravdě“; naopak postulát náležitě „smělostí“, tj. odvahy klást ty nejzásadnější lidské otázky a neutápět se ve speciálních problémech, podle našeho autora Wittgenstein nesplňuje. Mám však dojem, že argumentace pro tento závěr je poněkud odbytá, nepřiliš přesvědčivá a nepoučená. Sám mám z toho mála, co o díle Wittgensteina vím, podobný dojem jako autor, ale zároveň si uvědomuji, že dílo neznám dostatečně, a že se možná mýlím. Mohl by autor v diskusi svůj závěr lépe obhájit? Podobnou výtku mám i proti jeho resolutnímu závěru, že podle Wittgensteina je metafyzika nesmyslná. Zaráží mě také fakt, že vedoucí práce na toto téma publikoval nějaké články, v nichž hájí přesně opačný názor a tak se nabízí jaksi samozřejmě otázka, proč je autor necituje a nevyrovnává se s nimi? Proč místo toho cituje na podporu své teze podle mého soudu jednostranně „antimetafyzicky“ zaměřeného V. Zátka? Prosím autora, aby se k tomu v diskusi vyjádřil.

Na závěr bych si rád všimnul některých závěrů, které autor uvádí v paragrafu 3.3.3. Velký rozvod pravdy a jistoty. Wittgenstein podle našeho autora považuje pravdu a jistotu za dvě odlišné epistemologické kategorie. Jistoty-panty prý nejsou pravdivé nebo nepravdivé, ale mohou nám pravdivý či nepravdivý popis světa umožňovat. První pochybnost, kterou vznáším, je tato. Panty lze přece formulovat jako určité propozice, věty „mám ruce“, „existují jiní lidé“ aj., podle mého soudu mají určitou pravdivostní hodnotu. Fakt, že si něčím mohu být jist a ono to ve skutečnosti není pravda, není

podle mého soudu argumentem ve prospěch toho, že jisté poznání není ani pravdivé, ani nepravdivé. Prosím autora o reakci!

Autor dále uvádí, že tomistům se Wittgensteinův „rozvod pravdy a jistoty nebude příliš zamlouvat“. Je to pravda? Tomisté přece také rozlišují pravdu a jistotu! Tvrdí-li Gredt, že „Neomylnost je vlastnost každého kritéria pravdy a nepravdy.“, netvrdí přece, že neomylnost je esence pravdy. Pravda je shoda poznání a skutečnosti, jistota spočívá v něčem jiném. To, že některé pravdy poznávám s jistotou, je právě takovým faktem našeho života, jako to, že si někdy jsem jist tím, co se později ukáže jako mylné. Z toho však neplyne, že pravda a jistota jsou spojeny tak těsně, že se nejedná o dvě různé skutečnosti. Prosím autora o reakci!

Autor odmítá pojem objektivní evidence jako kritérium jistoty. Argument, zdá se mi, opírá o to, že člověk není vždy schopen s jistotou určit, zda se jeho soud zakládá na objektivní evidenci, nebo na hnutí vůle. Má-li být objektivní evidence kritériem jistoty, musí být jasně vymezena její identita, musíme ji umět vždy rozpoznat. To však někdy neumíme, tedy objektivní evidence není kritériem jistoty. K tomu se ptám: je skutečně nutné, abychom objektivní evidenci **vždy** uměli rozpoznat-identifikovat? Nestačí to umět „v principu“?

Autor dále (poněkud teatrálně) zpochybňuje tomistické rozlišení subjektivní a objektivní jistoty. Zjevně odmítá pojem objektivní jistoty/evidence, neboť prý ono adjektivum „objektivní“ překrucuje slovo „jistota“ k nepoznání, a tak nic neoznačuje. Nikdo kromě tomistů by prý slovo jistota tímto způsobem nepoužil, tj. nikdo jej neužívá k označení věci. Jistota je pouze a jenom pevný souhlas rozumu. Argument považuji za pochybný. Souhlasím s tím, že primárně slovo jistý/jistota vyjadřuje určitý stav spojený s naším poznáním, ale sekundárně toto slovo běžně vztahujeme i na věci. Říkáme přece běžně např. věty jako „to je jistá věc“, „tato skutečnost je naprosto jistá“ aj. Prosím o reakci.

Poslední námitka má spíše osobní ráz. Zdá se mi, že úvaha na s. 55 vede k autora závěru, že hledání jistoty je vlastně jistá modloslužba, která nás může spíše odvádět od Boha, než vést do Jeho náruče. Autenticky Boží je prý touha po pravdě, té však bažení po jistotě mnohdy stojí v cestě. Jistota je prý modla, usilování o ní je klanění se zlatému teleti. Autorovy závěry považuji za pomýlené a nesprávné. Tak jako je součástí naší přirozené výbavy náklonnost k pravdivému uchopení skutečnosti, tak je s uskutečňováním tohoto zaměření zcela přirozeně spojeno i nabývání jistoty, k němuž zcela přirozeně směřujeme. Výrazem toho je i to, že atributem vědeckého poznání je od nepaměti jistota. Podobně je to v oblasti náboženského života, jak to konec konců potvrzují a dosvědčují i mnohé výroky magisteria (např. že „každý člověk může s jistotou přirozeným světlem rozumu poznat existenci Boží“ atd. atd.). K hluboké a opravdové víře bytostně patří jistota; např. mučedníci by nešli dobrovolně na smrt, kdyby si nebyli naprosto jisti tím, co je „podstatou jejich naděje“. Citát z díla V. Neuwirtha podle mého soudu (neznám kontext) spíše svědčí o tom, že nemáme dosažené poznatky považovat za neopravitelné, naprosto vyčerpávající. Tak i Tomáš Akvinský považoval lidské poznání Boha za vždy nedostatečné – „Boha nejlépe poznáváme tehdy, když si uvědomujeme, že ho nepoznáváme (vyčerpávajícím způsobem)“. Podobně mnozí světcí vydávají svědectví o tom, že procházeli „temnou nocí víry“, to však neznamená, že pochybovali o Boží existenci nebo o Božím vedení atd. Tímto způsobem by mohla vést i cesta k terapii autorova stavu, který popisuje v Závěru práce.

Práci i přes uvedené výhrady považuji za dobrou a doporučuji ji k obhajobě. Navrhuji hodnocení velmi dobře až výborně. Konečné rozhodnutí ponechávám otevřené, nechť o něm rozhodne způsob obhajoby.

Mgr. D. Svoboda, Ph.D.